

„Mint egy Russzó Ermenonvillében”

Gondolatok az állampolgárság körül

Az embernek, akár a teremtésnek, akár az evolúciónak köszönheti létét, természeténél fogva tartoznia kell valahová. Az egyén számára minden egyes közösségi forma kapaszkodó, támasz s egyúttal ösztönös menedék. S mi kell még az egészséges közérzethez? Jobbiztonság? Oltalom? Jövőkép? Ezek már olyan polgári igények, amelyeket csakis az állam és annak, intézményei, törvényalkotó testülete képes szavatolni. Nos az országuktól elszakított magyar nemzetrészek pont ez utóbbiakban kénytelenek szűkölködni lassan száz esztendeje, ám minduntalan reménykedve, s már nemcsak *a halvány holdnak fényén*, mint szegény Csokonai, de az áldott napvilágon is.

Ahhoz a háború után született korosztályhoz tartozom, amelyik már félelem nélkül nőtt fel. Drága néhai barátom, S. Benedek András jellemezte így a mi nemzedékünket. Megfellebbezhetetlen igazsága mellett volt az ő megállapításában egy rendes adag fiatalos nagyképszerűség, hiszen Szibéria réme még javában ott lebegett a '70-es évek ködfelhőiben. Apáink, ahogyan sorsuk előírta, még megjárták a GULAG örökké emlékezetes színtereit, ám bennünket, amikor ennek is eljött az ideje, már csak kifinomultabb módszerekkel (munkahelyi ellehetetlenítés, egyetemről való kizárás, katonai behívó stb.) lehetett kivonni a forgalomból. Ennek tudata jogosan dagasztotta vitorlánkat, de ránk terhelt kínzó örökségünk, hogy nincs magyar hazánk, elterelte és semlegesítette azt a fiatalos fuvallatot, s ezt érzékelve, a baráti összehajlások alkalmával már a bor sem esett jól igazán. Gyakorta kerestük és faggattuk ennek személyes és történelmi-társadalmi okait, s miközben elszántan hessegettük magunktól kollektív bűnösségünk ránk küldött keselyűit, kollektív depresszió nehezedett ránk. Életfunkcióink lelassultak, kezdetét vette eltunyulásunk, s ha érkezett valahonnan akár egy friss fuvallat, egy gondolatnyi lázadás, az is csak a lélek szabadabb szektoraiban tudta megmozdítani alattunk a földet. Így eshetett, hogy egy áldott pillanatban közülünk Valaki – megfogalmazta és a világ szemébe vágta egyre idültebbé váló nagy, közös fájdalmunkat:

*Apáink csak nevet, gőgöt,
De hazát nem hagytak örökül.
Papjaink csak jó tanácsot:
Tanulj tótul, törökül.¹*

Vári Fábián László (1951) Váriban (Ukrajna) élő író, műfordító, néprajzkutató.

¹ S. Benedek András: *Itthontalanul* (Válogatott versek). Ungvár, 2006, 75.

Igaz és helyénvaló volt itt minden szó az utolsó mondatvégi pontig, egyet kivéve. A gőgöt – legalábbis utólagosan azt gondolom, én mégsem róttam volna fel az apáknak. Fajtájával szemben talán Ady használta joggal utoljára, nekünk már módunk sem volt ismerni azt a felsőbbrendű tudatú társadalmi réteget, amelyre a gőg, mint gyarló emberi tulajdonság, jellemző lehetett. Hanem az utolsó sorral, a papjaink szájából érkező „jó tanáccsal” legszebb ideje volt már szembesülnünk. Ha másért nem, a hazavesztés képzetének feldolgozása végett mindenképpen. Úgy tört be mégis az a néhány sor tudatunkba, akár egy gyors kijózanodás, és az okozott sokkot csak a vers visszafogott öniróniája volt képes feloldani. Más szemszögből nézve értelmezhetjük e tanácsot a jövőre vonatkozó halmozati büntetésként, amelynek eszköztára az idő múlásával csak bővült. Hadd ne soroljam az újabb nyelveket. Ismerjük be végre, hogy nem apáink tartották már a történelem vezető szarát, de igazából nem is ez most a lényeg.

Arról van inkább szó, hogy e néhány verssorral megtörtént nemzetiiségi helyzetünk pontos meghatározása, és kimondásával, a kór azonosításával elkezdődhetett gyógyulásunk is. Hazánk ettől ugyan még nem lett, de önmagunk vigasztalására, a remény napirenden tartása mellett megteremtettük magunknak a szülőföld-haza fogalmát. Magyarságélményünk új tartalmakkal telt meg, irodalmunkban és képzőművészetünkben egyre többször idéztük meg nagyjainkat, gyakran ismételtettük a Bessenyeinek tulajdonított, de a saját helyzetünkhöz igazított bölcsességet, hogy *nyelvében él a nemzetiség is*.

Ez az állapot legalább annyira ígérkezett tartósnak, amennyire a megdönthetetlennek hitt szovjet rendszer. A brezsnyevi korban az orosz hegemonián kívül (a fogyasztók átverése végett azt is az internacionalizmus jelmezébe öltöztették) hatalmas országunkban másfajta nacionalizmus nem létezett. Ebből következően, másodlagosan szinte semmi sem fenyegethette a nemzetiségeket. Emellett a kárpátaljai magyarok elitképzésben részesült, magas társadalmi pozícióba került janicsárjai mindent elkövettek, hogy a hatalom úgy tekintsen ránk, mint a Szovjetunió népeinek egy merőben új kategóriát képviselő csoportjára, a lenini elveket és utat teljességgel elfogadó *szovjet magyarokra*,² s öleljen bennünket véglegesen hatalmas kebelére. Némi magyarázatként azonban tegyük hozzá, hogy a hivatkozott publicisztika s szerzőjének még vagy féltucatnyi azonos műfajú terméke a kárpátaljai magyarok 1945 utáni első polgárjogi mozgalmát (1971–1972) követően keletkeztek és láttak nyomdafestéket avégett, hogy szerzőjük a magyar közösség nevében is igazolja feltétlen hűségét a fennálló rendhez. Még jó, hogy rajta kívül szinte senki nem vette komolyan ezt az általa kiagyalt és megideologizált örültséget, így tíz év elteltével, a '80-as évek második felében érkező társadalmi-ideológiai enyhülés, majd pedig az elkerülhetetlen rendszerváltozás Kárpátalján a civil szerveződésben már kellően összekovácsolódott, tette kész értelmiséggel rendelkező magyar közösséget talált. Kulturális és politikai-érdekvédelmi szervezetünk, a KMKSZ, a Kárpát-medencében elsőként, már 1989 februárjában megalakult, s bár a regnáló hatalom még megkísérelte fékezni és szabotálni tevékenységét, a szövetség néhány év alatt kiépítette politikai és szakmai intézményeit. Ha nem így történik, ma sokkal nehezebb volna elhárítani az új ukrán nacionalista szerveződések kisebbségellenes támadásait.

Az ukrán Szvoboda (Szabadság) párt aktivistái eddig a vereckei honfoglalási emlékmű elleni rendszeres rohamaikkal, a magyar településekre is benyomuló demonstr-

² Balla László: Szovjet magyarok. Kárpáti Igaz Szó, 1975. 11. 23.

rációkon harsogott magyarellenes jelszavaikkal vonták magukra a figyelmet. Ez sok magyar lakosban rémületet kelthet, ezért a kárpátaljai magyarság joggal várja el vezetőitől, hogy szervezeti struktúráját, a sajtó nyilvánosságát felhasználva, Magyarország diplomáciai támogatását kérve komolyan felzárkózzanak a közösség védelmére, hogy elejét vegyék bármilyen nemzetiségi konfliktusnak, mert a jövőre tekintve – valószínűleg – ezzel is számolnunk kell. Ezért ad számunkra megnyugvást és biztonságérzetet, ha zsebünk mélyén ott érezzük a magyar útlevelet.

Hosszúra méretezték, és csalódással, kiábrándultsággal kövezték számunkra az idáig vezető utat. Tisztában vagyunk vele, hogy a 2004-es decemberi népszavazás előkészítői hitük szerint egy heroikus, nemzetmentő vállalkozásban gondolkodtak, ugyanakkor nem mérték fel kellőképpen a kérdés nagyságrendjét, várható társadalmi reakcióit, és nem számoltak vitákat gerjesztő természetével sem. Értünk aggódó jó szocialista ellendrukkereink leginkább a határon túli magyarok állampolgárságának gazdasági visszaütőjével, a huszonhárom millió román nyugdíjas érkezésével bizonytalantították el a szavazókat, akiknek nagy része, hogy lelkiismerete ellenére ne kelljen nemet mondania, el sem ment az urnákhoz. Szigorúbban értelmezve ezt a magatartást, érdektelenségnek mondják, amely csak fokozta mindannyiunk szegényét. Utólag könnyű volt okosnak lenni, könnyű volt a románokkal, a szlovákokkal példálózni, akik határon túli testvéreik azonos súlyú ügyét képesek voltak pártérdekek fölötti, nagy nemzeti egyetértéssel megoldani. Beláttuk, ez az út lett volna egyedül járható, de az eredményen ez sem változtatható. Azonban a megcsillantott lehetőséget, a határok megváltoztatása nélkül visszakapható magyar állampolgárság reményét többé már nem lehetett elfojtani.

Állampolgárság, üres szócséplés – mondogatták ez idáig a szkeptikusok. Az ukrán mellé egy magyar állampolgárság is – ismételtettem magamban makacsul, szinkronban sok százezer hazátlan magyarral, és 2010-ben elértük, hogy megadatott, s mellette kimondatott: Isten a történelem Ura. Ha ezt elfogadjuk, úgy azt is tartasuk szem előtt, hogy az Ő titkos forgatókönyve szerint bármi megtörténhet. Bármi. Ne legyünk hát restek a lehetőséggel élni, s magyar állampolgárságunk birtokában a hazaként szeretett Szülőföldön életképes, fejlődésre alkalmas közösségként megmaradni.

Él azonban Kárpátalján közel egymillió ukrán vagy ruszin polgártársunk, akik nem beszélnek és nem is akarják tanulni nyelvünket. A törvény szerint azonban, amennyiben ruszinjaink személyesen vagy felmenőik által 1938–45 között magyar állampolgárok voltak, nem zárhatók ki ma sem a magyar állampolgári közösségből, de ennek egyik legfontosabb feltétele továbbra is a magyar nyelv ismerete. Tudják ezt ők is, s ma már nem titok: egyre több ukrán (ruszin) emberben horgad föl az állampolgársági okirat, majd a magyar útlevél iránti vágy, a magyar nyelv valamilyen szintű ismeretével jogosan vagy akár nyelvismeret nélkül jogtalanul. Akik magyarként már letették az állampolgársági esküt, elmondhatják (és szóvá is teszik), hogy minden egyes alkalommal akadnak az esküre felálló csoportjában (ez akár húsz-harminc állampolgárjelölt is lehet) hárman-négyen, akik lehajtott fővel hallgatva, vagy zavartan tátogva imitálják csak az esküszöveget, s az ünnepi alkalom szervezőinek magyarul feltett kérdéseire nem tudnak válaszolni. Az okiratot azonban – többnyire – megkapják. De hát hogyan?

Szigorúan csak a szóbeszédre hivatkozva mondom: az európai pénznemért cserébe, ám nem a külképviseleteken, hanem a határ menti, határ közeli települések, kisvárosok önkormányzatainál, a különböző okmányirodáknál intézik az ilyesmit szaba-

dabban, kellő diszkrécióval. De mitől olyan vonzó ukránjaink számára a magyar útlevel? Olyannyira megszerették a népet, a kultúrát, hogy ezért komolyabb anyagi áldozatra is hajlandók? Akár előfordulhat ez is, de ne áltassuk magunkat. Ama szóbeszéd szereplőinek egybehangzó véleménye szerint a magyar állampolgárság nekik csak ugródeszka Nyugat-Európa, vagy még inkább az Amerikai Egyesült Államok felé, s ebben az esetben a négy-öt ezer euró (ismét csak a szóbeszédre hivatkozva írom) töredéke annak a tarifának, amelybe egy amerikai vízum nem hivatalos megszerzése kerül. Igen, jól értették: Oroszországban, Ukrajnában a világ első számú, legdemokratikusabb nagyhatalmának hivatalnokai is megkényszerültek. Ezért hát „mink még csak hallgassunk”.

Eddig még nem állította – igaz, nem is igen firtatta – senki, hogy az illetéktelenül szerzett állampolgárság törvénybe ütköző-e, s jelenthet-e Magyarországnak nemzetbiztonsági kockázatot? Ha csak alaptalan képzelgés az egész, ha távolról sem áll fenn ilyen típusú veszély, könnyen lehetséges, hogy a látszat ellenére jól átgondolt, jól leplezett államérdekből, esetleg nemzetstratégiai célból, valamiféle demográfiai nyereség végett történik mindez. Ha e feltételezésnek van némi köze a valósághoz, spongyát az egészre, legyen meg belőle a megérdemelt hasznunk, a jövevények pedig érezzék jól magukat új hazájukban. De amit Szent István még nem láthatott előre, abból a történelem többször tartott már látványos prezentációt. E bemutatók többnyire arról szóltak, hogy az adott ország területén élő etnikumok megfelelő történelmi szituációban könnyen fejlődhetnek át egy kiszámíthatatlan „ötödik hadoszloppá”. Ne tekintse senki jóslatnak, de előfordulhat, hogy Magyarország észak-keleti régiójában úgy 40-50 esztendő múlva a szláv ajkú lakosság fogja majd az autonómiát követelni.

Mivel óvatos becslések szerint Ukrajnában már negyedmillió állampolgár rendelkezik idegen útlevelemmel, felfigyeltek a jelenségre – s miért ne tették volna? – az ukrán médiumok. Vizsgáljuk hát meg a kérdést erről az oldalról is.

A *TiszaNews* című kárpátaljai magyar nyelvű információs honlap alaposabb elemzés alá veti a kettős állampolgárság problémakörét, magánszemélyek, honatyák és politológusok véleményeit sorakoztatja egymás mellé és egymás ellenében. Az ukrán Inter tévétársaság Podrobnosztzyi rovatának újságírója például „kettős arcú ukrainaiak”-ról beszél, s felteszi a kérdést: „Vajon hány honfitársunk rendelkezik párhuzamosan egy másik ország útlevelemmel is? Nincs erre pontos válasz. Ám az elemzők, akik figyelmesen nyomon követik Románia és Magyarország külpolitikáját, így vélekednek: ezen országok annyira aktívan adják meg saját állampolgárságukat az ukrainai polgároknak, hogy a hivatalos Kijevnek érdemes lenne aggódnia. Egy szép napon ugyanis kiderülhet: Kárpátalján útlevelemmel szinte nem is maradt már ukrainai. Immár Budapest és Bukarest alattvalói ők – az ebből fakadó következményekkel együtt.” Egy munkácsi nő (D. V.) szerint azonban „A szomszédos ország jobban gondoskodik rólunk, mint a sajátunk. Megveszi a tankönyveket, segítyt ad a gyerekekre. S semmit sem kér cserébe. Oda mennek ingyen szülni a kismamák! – Jönnek a segítyek. Nem kell fizetni az egészségügyi ellátásért. Olyanoknak is magyar útlevele van, akiknek még csak fogalma sincs Magyarországról, s nem tudnak magyarul.”³

Az említett tévétársaság megkeresésére Tóth István beregszászi főkonzul pontos adatokkal szolgált: „2011. január 1-jétől 50 658 ukrainai állampolgár kérelmezte a magyar útlevelet.” Egyébként minden ellenőrző szerv tud arról, hogy sok kárpátaljinak

³ (<http://www.tiszanews.org.ua>).

van Ukrajnában kettős állampolgársága, ugyanakkor Viktor Ljubenkov, az Ukrjai Biztonsági Szolgálat Kárpátalja Megyei Főosztálya vezetőjének első helyettese így nyilatkozik: „Semmiféle törvényes alapunk nincs ahhoz, hogy harcoljunk ez ellen, s az állampolgárságtól (mármost az ukrántól) csak az államfő foszthat meg valakit. Ám az államnak ez nem érdeke.” Viktor Taran, a politikatudományok és elemzések központjának igazgatója szerint Ukrajnának sürgősen cselekednie kellene, mert a kettős állampolgárság intézménye a jövőt tekintve veszélyeztetheti akár az ország területi épségét is. „Reális fenyegetés van – mondja. – Amennyiben e megyék polgárai élnek a nemzetközi jog azon passzusával, miszerint amennyiben eléri a 30 százalékot egy másik ország polgárainak aránya egy adott területen, akkor ők népszavazást kezdeményezhetnek az Ukrajna kötelékéből való kiválásról, illetve Magyarországhoz vagy Romániához való csatlakozásról.”⁴

Tudatában vannak e „reális fenyegetés”-nek az ukrán honatyák is, ám azok, akik szigorú fellépést sürgetnének ellene, a már több ízben benyújtott törvénymódosításhoz nem kapják meg a szükséges támogatást. Hogy miért? A szóbeszéd szerint az ukrán parlament tagjainak jelentős része (ukrán-orsz, -szlovák, -román, -lengyel, -magyar, -izraeli, -kanadai stb. viszonylatokban) maga is kettős vagy hármas állampolgár, így a szigorítás saját érdekeik ellen való lenne. Természetesen ők is benyújtják időnként a maguk legalizálást szorgalmazó törvénytervezeteit, ám azokat a másként szavazók rendszerint sikerrel blokkolják. Vannak, akik az EU-hoz történő közeledés által automatikusan megoldottnak tekintik a vitát. 2003-ban ugyanis Ukrajna aláírta, 2006-ban pedig ratifikálta az Állampolgárságról szóló Európai Egyezményt, amely pontosan leírja a kettős, illetve a többes állampolgárságot, s ezt a dokumentumot még Juscsenko elnök írta alá.⁵ Ez azonban nem tartja féken a korlátozás híveit, akik keresztül vitték, hogy 2012. október 2-án a képviselők elfogadták a kormány által javasolt 5199-VI. számú törvénytervezetet. A dokumentum kimondja, hogy az ukrán állampolgár, amennyiben megszerezte valamely külföldi ország állampolgárságát, bejelentési kötelezettséggel tartozik a hatóságoknak. Ennek elmulasztása esetén a nem adózó minimálbér 10-től 30-szorosáig terjedő hrvnya megfizetésére kötelezhetik. Állami tisztviselők esetében a pénzbírság 50-100 hrvnya minimumra nőhet, s nem dolgozhat a rendőrség, ügyészség, az állambiztonsági szolgálat kötelékében az a személy, aki az ukrán mellett egy másik állampolgársággal is rendelkezik. Mi hát ilyenkor a teendő? Lapítsunk?

Én és családom tagjai nem érzünk rá késztetést, hogy ezt tegyük. Ugyanakkor nem tartjuk titokban, nem dicsekszünk vele, és nem is lobogtatjuk Majakovszkij-módra a magyar útlevelet. De köszönjük a Nemzetnek, a Hazának, hogy gondunkat viseli, hogy nem vagyunk már mások kapcarongya. S ha megrendülne alattunk a szülőföld (de ne tegye!), ez esetben idős éveinkre akad számunkra menedék, ahol, *mint egy Russzó Ermenonvillében, emberek s polgárok leszünk.*

⁴ (<http://www.tiszaneuws.org.ua>)

⁵ A kettős állampolgárság dilemmája. *Kárpáti Igaz Szó*, 2013. 06. 20., 4.